

21:40, Péntek (április 15.), m1

Az ügynökök a paradicsomba mennek
magyar játékfilm, 91 perc, 2010

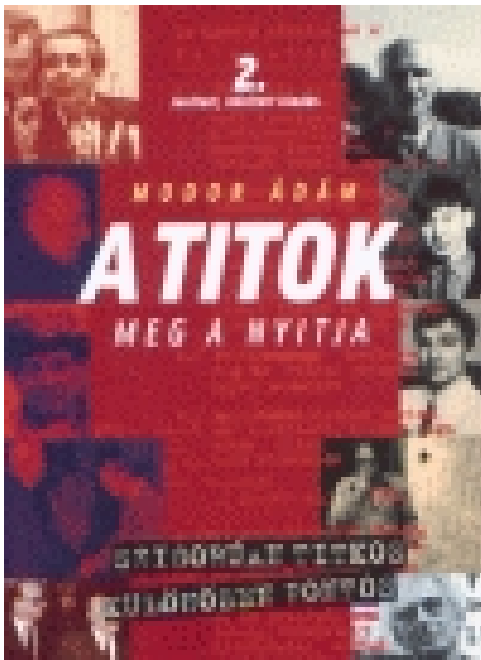
rendező: Dézsy Zoltán
forgatókönyvíró: Dézsy Zoltán
zeneszerző: Vízzy Márton
operatőr: Mertz Lóránt
vágó: Zimay András

szereplő(k):
Karalyos Gábor (Kárász Mátyás)
Lukács Sándor (Gara ezredes)
Kubik Anna (Kárászné)
Andorai Péter (Kárász Andor)
Vízzy Márton (Rácz Feri)
Benkóczy Zoltán (György)

Kárász Mátyás jólétben él pártállami funkcionárius szüleivel a Rózsadombon. Korábban elit

egyetemekre járt külföldön, most az ELTE-n tanul. A nyolcvanas évek vége felé az akkor alakuló ellenzékiekhez csatlakozik, a III/III-as Főcsoportfőnökség választás elé állítja: vagy csatlakozik az ügynök-hálózathoz vagy kiutasítják az országból.

*

Az ügynökök a paradicsomba mennek

A játékfilm szinposzisa

Budapest, 1986 tavasza. Az ELTE Múzeum-körúti épületében négyen vitatkoznak a csernobili katasztrófa után kialakult zűrzavaros helyzetről. Különösen a május elsejei felvonulás miatt háborodnak fel az egyetemisták. Míg a Szabad Európa radioaktív felhőkről számol be - itthon vidáman integetnek a vezetők a tribünről a dolgozó népnek. A legendás Gólyavárban súlyos szavak, bírálatok röpködnek. A rendszer kritikájában Kárász Mátyás egyetemi hallgató a legradikálisabb. Legjobb barátja, Feri óvatosabb - családjá megismerte az ötvenes években a rendszer áldásait. A vita a tájékoztatás felelősségéről, a létező szocializmusról meddően ér

véget. Feri lovas edzésre indul, a többiek sörözni. Mátyás a Kínai Népköztársaság nagykövetség könyvtárába megy. Amikor Mao-könyvekkel felpakolva kilép a követség Benczúr utcai épületéből igazoltatják, és felírják adatait.

A könyveket nem meri hazavinni, barátnője - Ildikó - szüleihez állít be a propaganda-ízű kiadványokkal. A lány nincs otthon, csak a kerekesszékekben élő nyugdíjas nagypapa, aki egyfolytában televíziót néz. A könyvek láttán csak annyit mond: fiam, meglásd, baj lesz ebből.

Nemsokára Ildikó is előkerül, akinek ugyanez a véleménye, legjobb, ha Mátyás visszaviszi a könyveket. A lány állását félti - most végzett a Zeneakadémián, és korrepetitorként kezdett dolgozni az Operában. Végül abban maradnak, hogy elrejtik a könyveket.

Október elején a fiatalok kisebb társaságokban latolgatják, hogy várható-e valami 1956 harmincadik évfordulóján. Kárász itt is a legaktívabb rendszerbíráló, csak hogy ő a szocializmust kevesli a hanyatló, dekadens kádári társadalomban. Kilép a kari KISZ-ből, az ekkor szerveződő ellenzékhez csatlakozik. Álnéven cikkeket ír szamizdat kiadványokba, illegális könyveket terjeszt. Romantikusnak tartja a kisebb akciókat. Egyik este apja vállalati Fiatjával stencilgépeket szállít a titkos nyomdába. Közúti ellenőrzésbe fut, ám ő tovább hajt. A rendőrök utána erednek, Kárász árokba borul, de el tud futni. A zugligeti templom gyóntatófülkéjében talál menedéket. Csak hogy ott gyónni kell. A papnak megvallja, hogy ateista. A rendőrök hiába kutatják át a templomot, az atya nem buktatja le. Kárász menekül tovább, de könnyebb sérülései miatt orvoshoz kell fordulnia. A kórház portása jelenti a rendőrségnek, hogy gyanús páciens érkezett. Mátyás hamarosan a Gyorskocsi utcában találja magát. A rendőrök azzal ijesztgetik, hogy na most aztán vége az aranyéletnek, kirúgják az egyetemről. Az ilyen antiszociális alakok veszélyesek a társadalomra... A kihallgatást vezető százados szemrehányással illeti: pont maga, Kárász?. A jegyzőkönyv felvétele alatt a szomszéd helyiségből zajok hallatszanak: barátját, Ferit verik, akit kokárda-viselésért vittek be október 6-án. Kárászt nem bántják. Hamarosan érte jön édesapja, aki egy külkereskedelmi vállalat főosztályvezetője, de rutinosan mozog a Gyorskocsi utcai épületben is. A papa fellépésére oldódik a helyzet, az ifjabb Kárász hazamehet. Otthon anyja felelősségre vonja, hogy miért bírálja azt a rendszert, amelytől a család mindent megkapott: jó állásokat, budai villalakást, ösztöndíjakat stb. Mátyás szülei fejéhez vágja, hogy kispolgárok. Ők megdöbbennek ezen, majd visszavágnak: nehezen lehetnek kispolgárok, ugyanis az ötvenes évek végén a karhatalom tagjai voltak. Ekkor, a családi beismerés pillanatában csenget Feri, akit megtépázva, de kiengedtek a fogdából. A vita abbamarad, a késő esti látogatónak enni adnak, leragasztják vérző szemöldökét - ám egy szót sem beszél, kérdez senki semmiről. Mintha mi sem történt volna.

A 30. ötvenhatos évfordulót nyugalomban éli meg Budapest. Kárászt 23-án este ismét őrizetbe veszik, mert egy kisebb társasággal hangoskodik az Ibolya presszóban. A Gyorskocsi utcában meglepetésére nem cellába kísérik, hanem egy főnöki dolgozószobába. Ott újabb meglepetés éri. Apja régi barátja - a titokzatos pozíciójú, igen művelt Gara elvtárs - várja. A beszélgetés során Gara azt tanácsolja neki, hogy ezentúl nyugodtan írjon saját nevén a szamizdat kiadványokba, mert hamarosan megváltozik a világ. A hozzá hasonló fiatalok lesznek az új vezetők! Kárász döbbenten hallgatja, főleg azért, mert a családi barát döntés elé állítja: vagy elvi alapon segít, vagy pedig hagyja el az országot... Gara kezében Kárász Mátyás nevére

kiállított kivándorló útleveél. A fiatalember tétovázik. Gara meggyőzi, hogy elveiből nem kell feladnia semmit, sőt, épp azokat valósíthatja meg! A változások élére állhat, lehetőségei megsokszorozódnak. A fiú aláír, hálózati személy lesz a III/III-nál, Töviskes Béla fedőnévvel. Tetszik neki, hogy fontos a személye, s hogy részt vehet a nagy társadalmi átalakulásban - mindkét oldalról. Ezentúl sokkal többet megtehet, mint más, ügyeket tud befolyásolni. Szinte élvezi ezt az izgalmas, krimiszerű helyzetet.

Karrierje meglódul, állást kap a Tömegkutató Kommunikációs Intézetben. Ildikót elveszi feleségül, lakást utalnak ki nekik. Munkahelyén alternatív szakszervezeti csoporthoz csatlakozik. Amikor 1988-ban megalakulnak a pártcsírák, már az egyik ellenzéki csoportosulás szóvivője, de részt vesz más civil szerveződésekben is. Közben rendszeresen találkozik Garával a Báthory utcai titkos lakásban. Lelkesen számol be a legizgalmasabb eseményekről. Kiváló elemző, jólesik neki, hogy a szuper-intelligens, európai műveltségű Gara értékeli ezt. Színvonalas szócsatákat vív a titkosszolgálati vezetővel, aki bölcs karakter - távolabbról szemléli a világot, s szinte észrevétlenül irányítja az önfejű fiatalembert. Kárásznak néha az az érzése támad, hogy Gara nem is kommunista - hát akkor micsoda?

Az erdélyi falurombolás elleni tüntetés egyik szervezőjeként azt a feladatot kapja, hogy a rendezvény ne menjen el magyarkodó irányba. Ő vállalja a megbízatást, mert gyűlöli a nacionalista-gyanús elemeket. Ha közelített hozzájuk, mindig csak céllal tette.

Töviskes Béla fontos feladatokat kap a Nagy Imre temetés kapcsán is. Egyrészt az ellenzéki csoportok koordinátora lesz, másrészt arra kell ügyelnie, hogy az esemény ne radikalizálódjon. Különösen a volt 56-os elítéltekre kell figyelnie, akiket a hálózat veszélyforrásnak tart. Óránként kell felkeresnie a Múcsarnok férfi WC-jét, ahol a III/III. ideiglenes bázist épített ki. Itt majdnem dekonspirálódik, mert egy régi ismerőséről - az alkoholista Ladányi Andrásról - azt hiszi, hogy szintén ügynök. A kínos szituáció megoldódik, Kárász a Hősök tere alatti (létező!) csatornacsónak-kikötőbe kalauzolja volt évfolyamtársát, mondván: bombát keres.

Töviskes Ladányiról is beszél a titkosszolgálatnak. Kiderül, hogy L.-t., régóta figyelik, 1973. március 15-én a Váci utcában a Himnusz énekelte osztálytársaival - emiatt kicsapták az ország összes gimnáziumából, majd 6 hónapot töltött a baracskai BV Intézetben. Ladányi a rendszerváltástól azt reméli, hogy kárpótolja sorsáért. Egy Nagymező utcai házibulin a szokásosnál többet iszik, ráadásul Seduxenre. Az erkélyen levegő után kapkod, rosszul lesz, és kizuhan a hatodik emeletről. Mátyás is a bulizók között van. Sajnálja Ladányit, de ugyanakkor megkönnyebbül, mert már nem leplezheti le.

Eljön 1989 decembere, kitör a romániai forradalom. Bíróság elé állítják a Ceausescu-házaspárt. Mindenki a tévéképernyők előtt ül, várja a hihetetlenek tűnő eseményt. Kárásznak a béna nagypapával együtt nézik a közvetítést. A diktátor kivégzése örömhír, de a mindig szkeptikus Náci bácsi megosztja a családot - szerinte ez puccs volt, nem forradalom! Ő már csak ilyen - 1945-ben menekült Csíkszeredáról Budapestre - őt, a székely góbét nem lehet becsapni...

A szabadság levegője magával ragadja az országot. A nyilvánosság előtt sokat szereplő Kárász szerepet kap az Ellenzéki Kerekasztal munkájában, később pedig a négyigenes népszavazás szervezésében. Ennek kapcsán összekülönbözik Feri barátjával, aki az igenek ellen ágál. Feri

nem olyan csavaros érvelő, mint Mátyás. A szavazás előtti tévé-vitában kifejezetten rosszul szerepel, ez visszaveti kedvét és közéleti pályafutását. Szép lassan mindenhol kiszorul. Abbahagyja a politizálást, egy szakközépiskolában helyezkedik el.

Mátyás képviselőjelölt lesz. Nemzetközileg jegyzett politikusokkal tárgyal, külföldön is úgy írnak róla, mint a leendő kormánypárt egyik vezetőjéről. Amikor George Bush Magyarországra látogat, egyike azon keveseknek, akik ellenzékiként hivatalosak az amerikai nagykövetség fogadására. A sajtót bejárja a fotó: Bush elnök farmeros-pólos fiatal értelmiségiekkel beszélget - köztük feszít Kárász is.

Ekkor már egyértelmű, hogy az MSZMP bukik, s jön egy új generáció, melynek megtestesítője Kárász, aki mindenkit lesöpör a nyilvános vitákban. A politika mellett azonban nem jut ideje ifjú feleségére. A féltékeny nőnek feltűnnek a furcsa telefonok, az állandó titkolódzás, s hogy férje minden kedden elfoglalt. Ildikó elkéredzkedik munkahelyéről, hogy kiderítse, mit csinál keddenként Mátyás. Egész álló nap követi férjét a városban, eljut a Báthory utcai titkos lakásig. Ildikó nem megy be a házba, a szemközti telefonfülkéből figyeli a bejáratot és az ablakokat. Látja, amint a férfi kijön a kapun, majd nem sokkal utána egy fess fiatalember. A nő azt hiszi, hogy ura randevún volt - ráadásul egy férfi a partnere... Nem tudhatja, hogy Kárász a titkosszolgálat egy másik tagjával találkozott - az új tartótiszttel, aki átvette. Töviskes ügynököt sérti a személycsere, úgy érzi, hogy kinőtte a hálózatot. Közli a főhadnaggyal, hogy megszakítja a kapcsolatot a III/III-as főcsoportfőnökséggel.

Mivel a titkos találkozó előbb ér véget a tervezettnél, Kárász az Andrássy út felé veszi az irányt. Meg akarja lepni nejét az Operaházban. Kedveskedni akar ezzel, érzi, hogy az utóbbi időben elhanyagolta asszonyát. Már megy az előadás, Kárászt jól ismerik a jegyszedők, természetes, hogy beengedik. A Várnászt a függőnypadlásról nézi. Furcsállja, hogy Ildikót nem találja. A szünetben összetalálkozik Garával, aki nagykövetek társaságában pezsgőzik a teraszon. Gara gratulál sikereihez, s egyúttal elköszön tőle: egy tengeren túli nagykövetségre vezényelték, diplomáciai szolgálatba áll.

Kárász este ér haza az Operából. Felesége megcsalással vádolja urát, aki kineveti. Mátyás fölényesen kioktatja, hogy ő nem csalta meg, hanem hazafias kötelességét teljesítette. Bevallja ügynök-múltját, s hogy mindent magasabb erkölcsi szempontok miatt tett és tesz. Az asszony megdöbben. Azonnal csomagol - pici gyermekükkel együtt elköltözik a közös zuglói lakásból. Kárász megfenyegeti: ha elárulja, akkor elpereli a gyereket. Ildikó félelmében szavát adja.

Elérkezik 1990 tavasza. Kárász Mátyás képviselő lesz. Az új parlament eskütételénél őt mutatja a televízió, a szimpatikus hőst, akit üldözött a rendszer, de nem a diktatúra nem tudta megfélemlíteni. Felesége a nagypapánál nézi a közvetítést, sírva. Szerencsére lekeverik az első szabadon választott országgyűlés esküjét - egy focimeccs fontosabb a köztvé számára. Ildikó határoz: beadja a válópert.

Kárászt fontos parlamenti bizottságokba, tisztségekbe választják, csillaga egyre magasabbra ível. A rendszerváltás ikonjává válik.

Mindenki úgy látja, hogy ő a jövő embere. (...)

<http://www.azugynokokaparlamentbemennek.hu/rolunk.html>

*

A rendszerváltás diszkrét baja **2010. december 17.**

Tudjuk, hogy Az ügynökök a paradicsomba mennek egy szerény költségvetésű tévéfilmnek készült, és annak, az utóbbi időkben szokott (és általunk egyébként határozottan bátorított) eljárásnak köszönhetően került a mozikba, hogy magyar alkotásokat mutassanak a vásznon. Ez nem baj. A probléma, hogy az olykori jó jelenetek és korhangulat-ábrázolások ellenére a film

nem tud élményszerűvé válni, szájbarágósan mantráztatja mondatait statikus szereplőivel.

Új "divat": monitortól a vászonra

A fentebbi trend – ami igaz Pozsgai Zsolt tévére készült filmjeire (Csendkút, Mindszenty – Szeretlek, Faust, A föld szeretője), vagy Török Ferenc tévé-alkotásaira (Koccanás, Apacsok) – miatt visszafogott, digitális kamerákkal rögzített látványvilágra kell számítanunk. Amit a celluloid testgazdagsága megjelenésében nyújtani tud, itt a mozgókép szellemiségének kell pótolnia: tartalmaznak, frissnek, élményszerűnek kell lennie. Az ügynökök a paradicsomba mennek legnagyobb problémája sajnos az, hogy minden szimpatikus igyekezete dacára nem élményszerű, inkább a dokumentumos közlés irányába húz, mintsem a játékfilmek felé. Alkalmassint Családi kör-szerűen beszél, nem lennénk meglepve, ha a következő jelenetben előlépne Ranschburg Jenő (oké, egy képzett történész), és elmagyarázná, mit láttunk.

"Ügynökség"

A rendező-forgatókönyvíró, Dézsy Zoltán jól érzi: az "ügynökségről" beszélni (filmezni) kell. Nagyon elmaradtunk közelmúltunk ilyenén feltárásával. Szemben, mondjunk, a németekkel, Florian Henckel von Donnersmack önfeltáró filmje, A mások élete 2007-ben Oscar-díjat is ért. De említhetnénk romániai szomszédjainkat, akiknek lenyűgöző a közelmúltat feldolgozó filmművészete (aminek a Mozinet-könyvek sorozatában Gorác Anikó Forradalmárok címmel egy nagyszerű munkát szentelt). Igaz, játékfilmek tekintetében "ügynökfronton" megtettük az első lépéseket (csak kiragadva: Erdélyi Dániel:

Előre!

, Mészáros Márta:

Utolsó jelentés Annáról

, és idetartozik a már hivatkozott Török-film, az

Apacsok

is), és készül Bergendy Péter:

A vizsga

című opusa, azonban jócskán akad még bepótolni való ezen a területen.

Riporter attitűd

Minden – inkább formai, mint tartalmi – hibája ellenére értékes alkotás vagy mozgóképi kordokumentum Dézsy Zoltán (Szűcs Laci visszatér) első nagyjátékfilmje, Az ügynökök a paradicsomba mennek. A magyarországi közelmúlt feldolgozásában Dézsy jól tudja hasznosítani riporter attitűdjét, ugyanakkor éppen ez a tényfeltárói hozzáállás válik a játékfilm rovására. Filmje "eljátszófilm" jellegű: a tévé előtt üldögélő beszélő fejek kommentálják az aktuális híradót. Dézsy eddig dokumentumfilmként is értelmezhető riportokat, riportsorozatok készített: az általa "XX. századi politikai kalandornak" titulált Gerő László arcképével debütált, forgatott R
ussay Istvánról
, a Mineralimpex vezérigazgatójáról – a közéleti hatalmat a pénz hatalomba mentő pártkatona tipikus portréját rajzolva meg –,
Pincebörtön 1-2.

címmel az ÁVH-s épületek véres históriáját, illetve a Köztársaság téri bolsevik-központ ostromát dolgozta fel, illetve foglalkozott a

Kulcsár-perrel

, Teller Edével és a mai napig vitatott tulajdonú, mesés és titokzatos eredetű Seuso-kinccsel – és így tovább.

Mission: Impossible

A lehetetlenséggel határos missziót tölt be Dézsy, amikor nekigyürkőzik a húsz évvel ezelőtti világ bemutatására. Két okból is. Egyrészt egyre nehezebb hiteles és használható korabeli forrásokhoz jutni (napi hír: felszámolják az ügynökmúltat vizsgáló Kenedi-bizottságot, s a természetes fogyás miatt csökken a szemtanúk száma), másrészt érzékeny és fájdalmas a téma. Amíg a csehek és a németek összeszorított foggal rögvest a szabadság utáni órákban rendezték – például – a besúgók kérdését (és például Németországban, aki a Stasi tagja volt, nemhogy közéleti szerepet nem vállalhatott, iskolában sem taníthatott), addig nálunk erre nem került sor. A szemérmesség és a bátortalanság miatt, vélik egyesek; az érintettség okán, mondják mások.

Az ügynök határa

Azazhogy: mindenki, a közéleti elit mindegyik tagja így-úgy érintett volt, Dézsy a játékfilmjében egyenesen azt állítja, hogy a rendszerváltást a régi rendszer bizonyos (érdek-) emberei vezényelték le, ők mozgatták a korabeli államellenzéket, hogy az elkerülhetetlen átmenet vér nélkül, de leginkább: a javukra, pozícióikat megerősítve menjen végbe. Dézsy tulajdonképpen ezzel – ha akarom – városi legendával játszik el, és könnyen képes meggyőzni azokat, akik az összeesküvés-elméletek hívei (például: én). Arról mesél, hogy egy a pártállami körülmények között kifejezetten jó módon élő, szépreményű egyetemista ifjú, Kárász Mátyás (Karalyos Gábor) – funkcionárius-diplomata szülőkkel (apa: Andorai Péter, anya: Kubik Anna), akik révén a Sorbonne-t is megjárhatta – az 1980-as évek végén érzi a süllyedő szocializmus áporodott levegőjét, szabadságra vágyik, és barátaival csatlakozik a szamizdatos ellenzéki mozgolódáshoz. Miután azonban egy házilag sokszorosított kiadvánnyal lebuknak, Matyit megzsarolja a családi barát, egyébként titkosügynök-szervezeti csoportfőnök ezredes (Lukács Sándor), miszerint vagy elhagyja az országot jó időre – és nem láthatja menyasszonyát (Trokán Anna) –, vagy "segít" neki, és jelentéseket készít a szervezkedő ellenzékéről. Az ezredes azzal győzi meg a fiút, hogy ez nem besúgói munka, a barátainak az elárulása, hanem az elkerülhetetlen demokratikus többpártrendszerre történő átállás aktív elősegítése, a vértelen politikai forradalom sikerre juttatása. Történelmi hős válhat belőle, ígéri az ügynökfőnök, és valóban: Mátyás, mint az ellenzék hőse masírozik be az első szabad parlamentbe ("a paradicsomba"), hasznossága és jelentősége biztos tudtában – kár, hogy feleségét, rokonait, barátait, általánosságban: emberi kapcsolatait elveszítve.

Erények és hibák

Azonban ne gondoljuk azt, hogy nagyformátumú "móriczi" hősök vannak itt (mint Kopjáss István zsarátnoki főügyész a Rokonokban). Átalagos és jellegzetes alakok – Dézsy jó érzékkel választott ilyen figurákat –, a lázadó, egyébként rendszer-kedvenc fiatal értelmiségi és barátai,

a funkcionárius szülők, a rendszerhű munkásőr, illetve antikommunista góbé após, a simamodorú beszervező-tiszt, a buta (oszlato-) rendőr stb.

A film legnagyobb hatású és legjobb jelenete a fiú és az ezredes párbeszéde a beszerzésről. Utóbbi úgy ördögi, hogy inkább simulékony, (a dicsőséggel) kecsegtető, a jól célt kitűző (vértelen átmenet, az új rendszer születésének segítése), az előbbi egy átlagos fiatalember, és a beszerzés – pofonok, erőszak nélkül – fogja magát, és egyszerűen csak megtörténik. Az ügynökök a paradicsomba mennek másik nagy erénye az erodálódó, ám azért külsőségeiben nagyon is működő hétköznapi pillanatok bemutatása. A mai fiatalok – hála Istennek – nem tudják, micsoda az igazoltatás, amikor a rendőr az utcán mindenféle indok nélkül elkérte a személyit, és "ellenőrizte" az adatokat, és élénken érdeklődött, hogy hova-hova. Ugyanígy érzékletesek és érzékenyek a kocsmai politizálások képei.

Ám ezek csak pillanatok. A film jelentős részét a televíziót bámuló szereplők képei teszik ki. Egyfelől jó, hogy korabeli eseményeket viszontlátunk, például amikor Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök 1989. október 23-án a parlamenti dolgozószobája kiserkélyéről kikiáltotta a Magyar Köztársaságot (és Dézsyben volt annyi "pimaszság", hogy utólag egy belső jelenetet forgatott hozzá, ahogy a Szűrös Mátyás alakította Szűrös Mátyás az erkélyajtóhoz sétál), másfelől a kordokumentumok, egykori híradók ilyen becsempészése a történetbe a történet halálát eredményezi. Az ügynökök a paradicsomba mennek című filmen látszik, hogy készítője dokumentumfilmes, aki a játékfilmes ábrázolásra még nincs készen, igaz, párbeszédek tud írni, de képileg nincs képben, s a színészvezetés tekintetében is akad még mit gyakorolni. De esetében van értelme a gyakorlásnak.

Kinek ajánljuk?

- Az 1962 és 1972 között születetteknek.
- Akiket érdekelnek a rendszerváltás (vagy rendszerváltozás) dokumentumai (híradói).
- Összeesküvéselmélet-hívőknek.

Kinek nem?

- Akik egy jól kidolgozott és eljátszott magyar ügynökfilmre vágynak.
- Akik nem szeretik a tévéfilmeket.
- Politikusoknak.

Gulya István, PORT.hu